

Jiří Voskovec, Jan Werich – Caesar (1932)

Tato nekonvenční hra se odehrává v antickém Římě těsně před vraždou v senátě r. 44 př. n. l. Ačkoliv uvádí na scénu Caesara, jsou ostatní postavy daleko výraznější. Egyptská královna Kleopatra jako jeho milenka tráví zimu v Římě a čas si krátí mileneckými pletkami s Markem Antoniem, veleknězem Rátatou, s Centurionem Musculem a několika gladiátory. Senátoři Brutus i Cicero se obávají, aby se Caesar nezhlédl v egyptském království a nechtěl zrušit republiku, proto chtějí Kleopatru dostat z Říma. Politické tlaky na ni neplatí, proto s ní uzavřou výhodný obchod (za provizi jim zadá stavbu silnic v Egyptě - Brutus má kamenné lomy na Sicílii a Cicero lesy v Calabrii a navíc dostane 20% provise z dovozu egyptské pšenice). Než odejde, zamíchá se ještě do atentátu na Caesara, který plánují snad všichni. Do kabinky v lázních je zavřen lev, který má Caesara sežrat. Tento pokus nevyjde, proto se zrádci dohodnou na druhém pokusu: „Dnes nám unikl, leč zítra, 15. března, bude zabít v senátu. Ubodáme ho třiadvaceti ranami. Dýky s sebou!“

Caesar představuje stárnoucího politika s neúspěšným soukromým životem, toužícího po válce, Cicero je nahluchlý a dokola opakuje naučené fráze, Kleopatra je velmi prodejná, Brutus má jediný cíl – zabít Caesara.

Nedílnou součástí představení jsou např. i písně, dnes téměř zlidovělé (Ezop a brabenec, Pochod plebejců, V domě straší duch).

Pochod plebejců (Obraz pátý)

Více nežli sláva,
Víc než polní tráva
Je občanská svoboda!
Nikdy se nezdaří
Zavřít ji v žaláři,
Svoboda se nepodá:

Ref.:

Na nás neplatí
Ni pouta, okovy ni řetězy,
Pouta zrezaví
A svoboda v řetězech nevězí!
Ta spoutat se nedá,
Vždycky bourat se dá
hlavou!
Pouta zrezaví,
Staré železo na nás neplatí!

Sedíme tu v koutech,
Nohy, ruce v poutech,
Myslíme si však svoje.
Dokud hlavu máme,
Z hlavy si zpíváme,
Vsedě, vleže, vestoje:
Ref.

Ezop a brabenec (Obraz sedmý)

Jednou z lesa,
Domů se nesa,
Moudrý Ezop
Potká brabce,
Který brabence
Málem sezob.
Brabenec se chechtá,
Ezop se ho hned ptá,
Čemu
Že se
Na trávě
V lese Právě
Řehtá?
Já,
Povídá brabenec,
Se taky rád
Hlasitě chechtám,
Chechtám,
Když pupenec
Kyselinou leptám.
Vím,
Totiž ten brabenec,
Mravenečník že se mě neptá,
Neptá,
Pozře mne,
Ať se chechtám, nechechtám!
Kampak
By to došlo
Třeba s pouhou
Ponravou?
Kdyby
Měla plakat,

Že je ptačí
Potravou.
Ty, ač nejsi brabenec,
Se taky rád hlasitě chechtej,
Chechtej a na svou bídu
Si nezareptej!

V domě straší duch (Obraz osmý)

Já bych vám nebyl sám
Přes noc ve starodávném hradu.
Není tam klidní spaní,
Chodí tam bílá paní.
Praskání nahání
Strachu člověku v nočním chladu,
Srdce mi hlasitě klepe,
Tuším tady záhadu.

Ref.:

Boty dupou po schodech,
V domě straší duch,
Náhle táhle začne pištět:
Prásk! a zbyl po něm puch.
Ve vikýři nahoře
Vytřeštěná tvář,
Dlouhá čouhá z kamen ruka
A trhá kalendář.
Tohle přece není žádný bydlení,
To je jen k zbláznění,
Ale k bydlení to není,
Hodiny jdou pozpátku,
Je tu mrtvý vzduch,
Je tu něco v nepořádku,
Lítá tady zlý duch.

Celou hrou jako protiklad patricijské povýšenosti prostupují dva plebejci Bulva (Voskovec) a Papullus (Werich), kteří představují lid římský. Mají humorné repliky plné narážek na soudobou politickou, kulturní a hospodářskou situaci a s dalšími narážkami (např. návrh Marka Antonia zřídit protikorupční komici, ovázaný lev na nemocniční židli s berlou v tlapách...) cíleně směřují hru jako kritiku Mussoliniho a nastupujícího fašismu a současně propojují minulost se současností – v závěru se objevují jako otrhaní současníci.

Premiéru v Osvobozeném divadle režíroval J. Honzl, výpravu a kostýmy řídil F. Zelenka. Hra měla 191 repríz.

Obraz pátý

Římské vězení. Stísněná kobka z lomového kamene. Vlevo železná dvířka s malou kamennou plošinkou asi metr nad zemí. V pozadí zamřížované okénko v strašlivě tlusté zdi. Vpravo trochu vyčnívající kámen ze zdi. Uprostřed balvan, obklopený různými hadry, slámou a haraburdím. Centurio Musculus vhodí Bulvu a Papulla, spoutané v okovech, dveřmi do kobky. Odejde a zavře za sebou dveře.

BULVA (*na zemi*) Zatracená neřest bídná!

PAPULLUS (*na zemi*): Prokletí pacholci odporní...

BULVA: ...pakáž jedna nestydatá...

PAPULLUS: ...nemytá...

BULVA: ...šišatá...

PAPULLUS: ...prohnilá...

BULVA: ...mizerná...

PAPULLUS: ...plesnivá...

BULVA: ...uličníci kulatí, částečně zašpičatělí!

PAPULLUS: Pacholci v závorce, to celé na druhou!

BULVA: Pane, já formálně protestuji, dovolává se vašeho svědectví, proti způsobu, jakým je se mnou nakládáno!

PAPULLUS: Dobře, pane, ale naproti tomu musíte vy dosvědčiti, že jste mne viděl úpěti v okovech.

BULVA: Pane, já vás neznám, ale je to rošťárna! Pane, zachovejme společný postup: Jedna, dvě, tři:

OBA: Tfuť ho!

PAPULLUS: Za co, prosím, račte trpět?

BULVA: Občane, za ideu, jsem svobodný římský lid, tak jsem tady zavřenej!

PAPULLUS: Já jsem také lid, také svobodný a také zavřený!

BULVA: Kolego, společně: Ráz, dva, tři:

OBA: Tfuť ho!

PAPULLUS: To mám za to, že jsem si dovolil psát na zeď!

BULVA: Co jste psal? Já psal totiž také!

PAPULLUS: Já napsal na zeď BRUTUS!

BULVA: Hanba, škandál, uvržen do žaláře za pouhé napsání jména čelního senátora!

PAPULLUS: Pane, tfuť ho! Vy jste také nevinně vězněn?

BULVA: Vy jste na tom hůře než já! Já jsem vězněn alespoň za potupné slovo KRADE, které volá, křičí a obviňuje! Kdežto vy trpíte za pouhé jméno BRUTUS!

PAPULLUS: Jenže je v tom háček! Já napsal to moje BRUTUS před to vaše KRADE!

BULVA: Takže my jsme spoluautoři...

PAPULLUS: ...a spoluvězňové!

BULVA: No, řekněte sám, pane spolupisateli, je tohle římská spravedlnost?

PAPULLUS: Je tohle svoboda tisku, když nesmíme napsat na zeď, kdo krade?

OBA: (zpívají Pochod plebejců)

PAPULLUS: Mně se líbí, že tak uvědoměle nesete svůj osud!

BULVA: Vy mi také imponujete! Ta postava široce rozkročená, brada rabsky vzepřená, celý Dalibor!

PAPULLUS: Ó ne! Já jsem Papullus. Podívejte se dobře, jak se nakládá s římským vězněm!

BULVA: Těší mne. Já jsem nějaký Bulva. To je potom starověká civilizace!

PAPULLUS: Pohleďte sem! Hnus mne vehementně jímá! (*Zvedne mrtvou krysu*) Fujtajbl, krysa!

BULVA: A chcíplá, prosím, ani krysa tady nevydrží!
(*Papullus ji zahodí*)

PAPULLUS: Ačkoliv já myslím, že tu dlouho nebudeme!

BULVA: To já tady zase budu, já jim odtud nepůjdu. Já si tady pěkně budu trpět za svoji ideu.

PAPULLUS: Já to neříkám snad proto, že bych nerad trpěl za ideu! Já si svoji ideu nedám vytrpět od nikoho jiného!

BULVA: To já si zase potrpím, abych si potrpěl!

PAPULLUS: Já si vůbec myslím, že si potrpíme!

BULVA: Když na to přijde, já jsem s to jim tady umřít hladem. Já si někam zalezu, odkud půjdu těžko ven, a začnu se jim tam rozkládat.

PAPULLUS: Povedete proti nim chemický proces. Máte pravdu, umřeme hladem. Strava je tu dobrá, ne?

BULVA: Počkejte, když nás sem vláčeli, zahlédl jsem venku připíchnutý jídelní lístek. Co to tam bylo...? Aha, už vím, chléb a voda!

PAPULLUS: A zítra?

BULVA: Voda a chléb!

PAPULLUS: Ještě že to střídají... Doufám, že dávají bílý chléb?

BULVA: Myslím, že černý!

PAPULLUS: To je jedno, já chleba nejím... Voda je na mytí?

BULVA: To se mne netýká. Já se nemyji.

PAPULLUS: Tak ať si to nechají. Oni budou mít chléb a vodu, my budeme mít hlad. Zahájíme prostě hladovku.

BULVA: V tom případě, kam jste dal tu krysu?

PAPULLUS: Aha, na přilepšenou! (*Rychle zvedne krysu a cpe si ji do záňadří*) Já ji dám do ledničky.

BULVA: Tak to vidíte! Dva lidi sem zavrou a dají jim sem jednu krysu! Za takových podmínek navrhuji, abychom netrpěli a prchli!

PAPULLUS: Jakže? Zradit ideu? Nikdy! Nanejdýš opustíme místnost na znamení protestu! Pouta dolů!
(*lehkým tahem si stahují pouta, vytáhnou kámen ze zdi a prchají...*)

Obráz desátý

PAPULLUS (*hledí zvědavě na Bulvu*): Ah, pardon, pane, neměl jsem již tu čest?

BULVA: Nepamatuji se...

PAPULLUS: Neviděli jsme se již někde?

BULVA: Marně vzpomínám...

PAPULLUS: Neračte gáblovat u Lipperta?

BULVA: Nikoliv.

PAPULLUS: Ani na dostihách jsme se neviděli?

BULVA: Nepamatuji se. Ačkoliv se mi rovněž zdáte povědomým...

PAPULLUS (*pro sebe*): Ten hlas, ta gesta... jen ta elegance mne mate.

BULVA (*pro sebe*): Ty pohyby... kde jsem jen tu tvář spatřil?

PAPULLUS: Jestli jsme se snad nespatrii v některém z našich minulých životů?

BULVA: Vy ráčíte být také duše stěhovavá?

PAPULLUS: Ano, i já jsem anděl mezi námi.
BULVA: Připadáte mi známý. Ta tvář, poněkud plebejský výraz...
PAPULLUS: Plebejský... Bulva!
BULVA: Papullus! Vítám vás, jak to, prosím vás, s vámi tehdy dopadlo? Roku čtyřicátého čtvrtého? Já jsem vyšel z chrámu a již jsem vás nespatriil!
PAPULLUS: Já jsem se ztratil a marně jsem vás hledal Dožil jsem se potom vysokého věku. (...)

BULVA: Já vám řeknu něco. Ze všech těch životů ještě nejvíc se mi zamlouvá ten dnešní.
PAPULLUS: Není nejšpatnější. Lidé sice na něj nadávají, ale to jen proto, že nevědí, kdo tu krizi zavinil. To nebylo lidstvo...
BULVA: ... ale Evropa! Ona Evropa odjakživa byla záletná a byla pod vlivem nějakého mužského.
PAPULLUS: Už tenkrát, jak Zeus se převlékl za býka a unesl ji! To byla malá ostuda?
BULVA: Pak držela s Caesarem...
PAPULLUS: V patnáctém století s papeži...
BULVA: ...také s Napoleonem...
PAPULLUS: ...za války měla čtrnáct bodů s Wilsonem...
BULVA: ...teď na ni bere Hitler...
PAPULLUS: ... jenže ona ho nechce.

rab - otrok; gáblovat - jíst

VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. *Hry*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982, Caesar. s. 249 - 360.

Werich, Voskovec - Caesar. In: *Knihovna listin* [online]. [2012] [cit. 2012-12-13]. Dostupné z: <http://www.knihovnatistin.wz.cz/files/Caesar.doc>

- 1) Jaké postavy zde vystupují? Které jsou autentické a které fiktivní?
- 2) Kde a v jakých dobách se hra odehrává?
- 3) Na jakou dobu a událost hra reaguje?
- 4) Z jakého pohledu jsou znázorněni slavní hrdinové (veřejného, nebo soukromého?) Jsou události, které hra zachycuje, historicky věrné?
- 5) Proč je Osvobozené divadlo se svým repertoárem od uvedení této hry považované za politické?
- 6) Jaký druh komiky je ve hře použit?
- 7) Patří hra do klasického, nebo avantgardního dramatu?
- 8) Podle čeho to poznáš? (Najdi znaky avantgardy.)
- 9) Byly všechny reprízy identické, nebo se hra drobně měnila podle aktuálních událostí a reakcí publika?
- 10) Jsou motivy hry zastaralé, nebo jsou stále aktuální?

Řešení:

- 1) Caesar, Kleopatra, Marcus Antonius, Brutus – autentické, i když je jejich podoba z reálné převedená do anekdotické podoby (frašky); Ratata, Bulva, Papullus – fiktivní.
(Bulva, Papullus – nápodoba římských jmen – pojmenování podle podoby, viz Publius Ovidius Naso – Nosatý)
- 2) V roce 44 př. n. l. v Římě a v r. 1932 někde v Evropě (není blíže určeno).
- 3) Na nastupující fašismus, Caesar má rysy Mussoliniho (italský premiér, politik a diktátor, spoluvůrce a průkopník fašismu).
- 4) Nejvíce ze soukromé sféry (osobní potřeby); historicky ověřitelné události jsou zde opět převedeny do podoby frašky.
- 5) Byla to první hra s politickým motivem, cíleně zaměřená na konkrétní politické události.
- 6) Slovní i situační.
- 7) Jednoznačně avantgardního.
- 8) Reakce na každodenní i soudobé události, improvizace, písňe, hra není předváděna jako nápodoba reality, hra se slovy...
- 9) Určitě byly drobně odlišné.
- 10) Mnohé jsou stále aktuální.